

Uluslararası Hukuk Kurallarına ve Türk Ceza Kanunu Hükümlerine Göre Suçluların İadesi

Extradition According to the
Rules of International Law and
Provisions of Turkish Criminal Code

Sümeyra Altın*
Ufuk Üniversitesi

ÖZET Bir devlet ülkesinde suç işledikten sonra ya da yargılanıp cezası infaz edilmeden önce başka bir devlet ülkesine kaçan kişilerin cezasız kalmasını önlemek için kullanılan suçluların iadesi kurumunun iyi iş-letilebilmesi, hem uluslararası hukuk hem de ulusal hukuk açısından önem arz etmektedir. İadeye ilişkin düzenlemeler, çalışmada karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

ANAHTAR KELİMELER Suçluların iadesi, Türk Ceza Kanunu, Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi, iadeye hakim olan kurallar, iade usulü.

ABSTRACT Actuating the extradition perfectly for people who escape from a state to another state after committing a crime or were sentenced which was not yet executed is important both international law and domestic law. Extradition arrangements will be examined comparatively in this paper.

KEY WORDS Extradition, Turkish Criminal Code, European Convention on Extradition, rules prevailing to extradition, extradition procedure.

GİRİŞ

Bir devletin ülkesinde suç işleyip başka bir ülkeye kaçan veya bir devletin ülkesinde suç işleyerek yargılanan ve hakkında verilen ceza infaz edilmeden başka bir devletin ülkesine kaçan kişilerin cezasız kalmasını önlemek için kabul edilen suçluların iadesi kurumu, ceza hukukunda çok önemli bir yere sahiptir. Suç işleyenlerin yaptıklarının yanına kalmaması ve adalet duygusunun zedelenmemesi için bu kurumun çok iyi işletilmesi gerekmektedir.

Suçluların iadesinin sağlanması için gerek devletler arasında ikili sözleşmeler gerekse de çok taraflı sözleşmeler yapılmaktadır. Suçluların iadesi ile ilgili yapılmış şimdiki kadarki en geniş katılımlı Sözleşme, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan 1957 ta-

*. Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Bilim Dalı Araştırma Görevlisi

rihli Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SIDAS)'dir.¹ Söz konusu Sözleşme, iade ile ilgili önemli kurallar getirmiş ve bu kuralların birçoğu devletlerin aralarında yaptıkları ikili sözleşmelere ve iç hukuklarına da aktarılmıştır. Ülkemiz açısından da Anayasa'nın 38. maddesinin son fıkrasındaki özel hüküm bir yana, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)'nin 18. maddesinde iade ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

Çalışmada, uluslararası hukuk kuralları ve TCK hükümlerine göre suçluların iadesi ile ilgili yapılan düzenlemelere değinilecektir. Öncelikle iade ile ilgili genel açıklamalar yapılacak, ardından iade için gerekli olan şartlar ve iadeye hakim olan ilke ve kurallar açıklanacak, sonra da iade usulü incelenecektir. Son olarak da Avrupa Birliği (AB)'ndeki iade kurumu hakkında kısaca bilgi verilecektir.

GENEL OLARAK

Devletin üzerinde münhasır egemen haklarını kullandığı ülkesi kara, deniz ve bunun üzerindeki hava tabakasından oluşmaktadır. Devlet, ülke sınırları içerisinde egemenlik hakkından kaynaklanan bütün yetkilerini kullanabilir. Bu yetkilerinden birisi de yargı yetkisidir. Mülklik ilkesi gereğince devletler, ülkelerinde bulunan ve suç işleyen kişileri vatandaş-yabancı ayrımı yapmaksızın yargılama yetkisine sahiptir. Bu noktada bir sorun yoktur. Ancak bir kişi, bir devletin ülkesinde suç işledikten sonra başka bir devlet ülkesine kaçarsa ya da yargılanıp mahkum olduktan sonra ve fakat cezası infaz edilmeden başka bir devlet ülkesine kaçarsa, işte bu noktada bir sorun gündeme gelmektedir. Acaba ülkesinde suç işlenen devlet, bu kişiyi nasıl yargılayacak ya da cezasını nasıl infaz edecektir? Bu durumda devreye suçluların iadesi kurumu girmektedir.

Suçluların iadesi, ülkesinde suç işleyip ya da yargılanıp mahkum olduktan sonra, cezası infaz edilmeden başka bir devlet ülkesine kaçan ve orada bulunan kişilerin ilgili devlete iadesini mümkün kılan ve suç işleyen bu kişilerin cezasız kalmamasını sağlayan

1. SIDAS için Bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/024.htm> <e. t. 5.12.2010> SİDAS'ın Türkçe tercümesi için Bkz. <http://www.avrupakonseyi.org.tr/> <e. t. 5.12.2010> Çalışmada geçen SİDAS'ın ilgili maddelerinin Türkçe tercümesi belirtilen internet sitesinden alınmıştır.

2. Eralp Özgen, *Suçluların Geri Verilmesi*, Ajans-Türk, Ankara, 1962, s. 3-4 ; Zeki Hafızoğulları, Muharrem Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, US-A Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 54 ; Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, A. Caner Yenidünya, *5237 Sayılı TCK'ya Göre Hazırlanmış Ceza Hukuku Genel Hükümler I*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s. 329 ; Süheyl Donay, "Suçluların İadesine Yeni Gelişmeler", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: L, Sayı: 1-4, 1984, s. 239 ; Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yeni Türk Ceza Kanunu'na Göre Gözden Geçirilmiş 5. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 167-168 ; Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çakmut,

devletlerarası bir işlemdir.² Bu yönüyle suçluların iadesi, cezalandırmayı esas aldığı için, hem ceza hukukunu hem de devletlerarası bir işlem olduğu için milletlerarası hukuku ilgilendiren bir konudur.³

Suçluların iadesi ifadesindeki “*suçlu*” kavramı aslında yanlış kullanılmaktadır.⁴ Çünkü suçlu, suçluluğu mahkeme kararı ile ispatlanmış kişi demektir. Halbuki suçluların iadesinde söz konusu olan, yalnızca hakkında mahkumiyet kararı verilmiş olan kişiler değil, aynı zamanda suç işleyip kaçan ve hakkında henüz kovuşturma başlatılmamış olan kişilerdir. Ayrıca bu ifade, ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan “*masumiyet karinesi*” ile de bağdaşmamaktadır. Bu sebeple, hukuk tekniği açısından bu ifade yanlıştır. Ancak doktrinde genel olarak bu ifade tercih edilmekte ve kullanılmaktadır.

TARİHİ GELİŞİM

Suçluların iadesi kurumunun ilk örneği Roma Devleti’nde görülmektedir. Roma Devleti’nde iade, devletin en yüksek otoritesi tarafından gerçekleştiriliyordu. Bu dönemde iade, yalnızca siyasi suçlar için talep ediliyordu. Ortaçağ’da İtalya’da çok sayıda devlet vardı ve bu devletlerin birbirine yakın olması, suçluların devletler arasında kaçmalarına neden oluyordu. Durum böyle olunca da, suçlular cezasız kalabiliyorlardı. Bu nedenle, İtalya’daki devletler bunu engellemek için aralarında iade antlaşmaları yapmaya başlamışlardı.⁵ 19. yüzyılın başlamasıyla ve ulaşım araçlarının gelişmesi ile birlikte, suçluların başka ülkelere kaçması yoğunlaşmaya başladı ve devletler, çıkarlarını ihlal eden adi suçların da iadesini mümkün kılmak için aralarında anlaşma yapmaya başladılar. Böylece, bugünkü anlamına yakın suçluların iadesi kurumu oluşmaya başladı.⁶

Osmanlı İmparatorluğu zamanında kapitülasyonlarla yabancılara çok geniş haklar tanındığı ve onlara yargı yetkisi verildiği için, suçluların iadesi kurumuna gerek kalmamıştır. Ancak bazı barış ve ticaret antlaşmalarında bu konuya ilişkin hükümler konuldu-

Türk Ceza Hukukuna Giriş, 5237 Sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu ile İlgili Mevzuata Göre Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası, Beta, İstanbul, 2008, s. 178 ; Mahmut Koca, İlhan Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 93.

3. Artuk, Gökçen, *Yenidünya*, s. 331.

4. Donay, s. 239.

5. Bu antlaşmalar için Bkz. Özgen, s. 18.

6. Özgen, s. 18-19.

ğu da görülmüştür.⁷ Osmanlı Devleti, suçluların iadesine dair gerçek anlamda ilk antlaşmayı, 1874 yılında ABD ile yapmıştır. Bu Antlaşma'da, karşılıklılık ilkesine yer verilmemiştir ve Antlaşma, kapitüler nitelikte bir antlaşmadır.⁸

“*Suçluların iadesi*” ifadesine ilk kez 19 Şubat 1791 tarihli Fransız Emirnamesi'nde yer verilmiştir. Bu konudaki ilk antlaşma, 1828 yılında Fransa tarafından yapılmıştır. Bu konuyla ilgili ilk kanun da 1833 yılında Belçika'da hazırlanmıştır.⁹

Bu dönemde, önemli bir uluslararası hukukçu olan Hugo Grotious da, 1625 yılında ortaya attığı bir görüşü ile uluslararası hukukta bugün var olan “*ya cezalandır ya iade et*” (aut penire aut dedere) ilkesinin temelini atmıştır. Grotius şöyle demiştir: “*Ülkesinde suçlu bulunan Devlet şikayet üzerine iki şey yapmalıdır: Elde eder etmez ya O'nu kendisi cezalandırmalı ya da şikayet edenin adaletine bırakmalı.*”¹⁰

Yabancılara tanınan kapitülasyonların kaldırılmasıyla birlikte, Türkiye'de de bu konuda gerek iki taraflı gerek çok taraflı antlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. 1926 yılında kabul edilen TCK'nın 9. maddesinde konuyla ilgili düzenleme yapılmıştır. Ayrıca, 1957 yılında Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan “Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi”, Türkiye tarafından 18.11.1959 tarih ve 7376 sayılı Kanunla onaylanmış ve 26.11.1959 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece, Sözleşme'nin 28. maddesine göre, Türkiye'nin SİDAS'a taraf olan diğer devletlerle yapmış olduğu ikili iade sözleşmelerinin iadeye ilişkin hükümleri mülga olmuştur.

İADE KURUMUNUN KAYNAKLARI

Suçluların iadesi kurumu iki şekilde düzenlenmektedir; bir başka ifadeyle bu kurumun iki kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki iç hukuk, diğeri uluslararası sözleşmelerdir. Devletler, suçluların iadesi ile ilgili kuralları iç hukuklarında ayrı bir kanunla düzenleyebilecekleri gibi¹¹ ceza kanunlarında da düzenleyebilirler.¹² Örneğin, Türkiye'de bu konu, TCK'nın 18. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. Ayrıca devletler bu konuya anayasalarında da yer verebilirler. Mesela 1982 Anayasası'nın 38. maddenin son fıkrası

7. Özgen, s. 22.

8. Özgen, s. 23.

9. Özgen, s. 20-21.

10. Halil Kalabalık, “Suçluların İadesi Kavramı ve Siyasi Suçlarda Suçlunun İade Edilmezliği”, *Prof. Dr. Hayri Domaniç'e 80. Yaş Günü Armağanı*, II. Cilt, İstanbul, 2001, s. 1354'den naklen.

11. Örneğin: İsveç, Finlandiya, Fransa.

12. Örneğin, İtalya.

sında bu konuya yer verilmiş ve “*Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere, vatandaş suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.*” düzenlemesi getirilmiştir. Bu konunun düzenlendiği ikinci bir kaynak da uluslararası sözleşmelerdir. Suçluların iadesinin düzenlendiği uluslararası sözleşmeler ise ikili ya da çok taraflı olabilir. Nitekim SİDAS, bu konuda yapılan çok taraflı sözleşmelerin önemli bir örneğini teşkil etmektedir.

Suçluların iadesi kurumu, yukarıda belirtilen her iki kaynakta da beraber düzenlenir. Devletler suçluların iadesi ile ilgili uluslararası sözleşmeler hazırlarlar ve buna paralel olarak da iç hukuklarında da gerekli düzenlemeler yaparlar. Devletlerin yapmış oldukları uluslararası sözleşmelerdeki hükümler, iç hukuktaki düzenlemelerine uygunsuz sorun yoktur; her iki düzenleme birbirini tamamlamış demektir. Ancak, uluslararası sözleşmelerdeki hükümler, iç hukuka aykırı ise bu durumda hangisinin geçerli olacağı sorunu gündeme gelecektir.

Türk hukuku açısından bu sorunun çözümü 1982 Anayasası’nda bulunmaktadır. Anayasa’nın 90. maddesinin son fıkrasında, “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir?*” ifadesi yer almaktadır. Yani, iç hukukumuz açısından taraf olduğumuz ve usulüne göre onaylanan ve yürürlüğe giren uluslararası antlaşmalar kanun hükmünde sayılmaktadır. 2004 yılından önce, uluslararası antlaşmalar ile kanun hükümleri arasında bir çatışma olursa, bu sorunun nasıl çözüleceği konusunda Anayasa’da bir hüküm bulunmamaktaydı. 2004 yılında 90. maddenin son fıkrasına eklenen bir cümle ile, temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası antlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası antlaşma hükümlerinin esas alınacağı belirtilerek, sorun temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası antlaşmalar açısından çözülmüştür. Suçluların iadesi konusu da yargılanma hakkını ve dolayısıyla temel hak ve hürriyetleri ilgilendirdiği için, suçluların iadesine ilişkin bir uluslararası antlaşma hükmü ile kanunun bu konuyu düzenleyen bir hükmünün çatışması halinde, uluslararası antlaşma hükmü esas alınacaktır.

SUÇLULARIN İADESİ VE SINIRDIŞI ETME

Suçluların iadesi (extradition) ile sınırışı etme (expulsion), birbirine yakın kavramlar gibi gözükse de aslında bu iki kavram birbirinden uzak anlamlara sahiptir. Devletler egemen haklara sahip oldukları için, yabancıların ülkelerine hangi şartlarla girebi-

leceklerine, hangi şartlar altında ülkelerinde kalabileceklerine ilişkin konularda düzenleme yapma yetkisine sahiptirler. Bu sebeple, gerekli gördüklerinde yabancıları sınır dışı etme hakları bulunmaktadır. Sınırdışı etme, devletin tek taraflı bir kararı ile alacağı idari bir tedbirdir.¹³ Suçluların iadesi ise, devletlerin karşılıklı olarak ya da çok taraflı olarak yapacakları antlaşma ile mümkündür. Sınırdışı etmede amaç, siyasi ve önleyici olduğu halde; suçluların iadesinde amaç, suç işleyenlerin cezasız kalmasını önlemektir.¹⁴

İADE İÇİN SEREKLİ ŞARTLAR

A- GENEL OLARAK

Suçluların iadesi kurumunun işleyebilmesi için, öncelikle talep eden devlet ile talep edilen devlet arasında bir iade antlaşmasının bulunması gereklidir. Bu antlaşma, söz konusu devletler arasında yapılmış ikili bir antlaşma olabileceği gibi bu devletlerin de katılımı ile gerçekleşmiş çok taraflı bir antlaşma şeklinde de olabilir. SİDAS'ın 1. maddesine göre, devletler Sözleşme'ye taraf olmakla, Sözleşme'de yer alan kurallara uygun olmak kaydıyla, karşılıklı olarak suçluları iade etme yükümlülüğü altına girerler. Söz konusu maddenin şerhinde,¹⁵ bu maddenin 23 Kasım 1951 tarihinde Fransa ve Federal Almanya Cumhuriyeti arasında yapılan iki taraflı sözleşmeden alındığı belirtilmiştir. Maddeye göre âkit taraflar, Sözleşme ile getirilen kurallara uymayı kabul ederler ve bu yüzden söz konusu madde, Sözleşme'nin bütününe hakim olan bir düzenleme niteliğindedir. Sözleşme'nin İngilizce metninde geçen "*competent authorities*" ifadesi, Fransızca metindeki "*autorités judiciaires*" ifadesine karşılık gelmektedir. Bu ifadeler, kolluk dışındaki hukuki otoriteleri ifade etmektedir. Devletlerin aralarında iadeye ilişkin bir sözleşme olmaması durumunda, kendisinden iade talep edilen devletin iade konusunda takdir yetkisi olacaktır. Söz konusu devletin bu durumda iadeyi kabul etmesi, iyiniyet ve nezaketinin bir sonucu olarak görülecektir.¹⁶

Bir diğer gerekli unsur da, iadesi talep eden kişinin işlemiş olduğu ya da işlediği iddia edilen bir fiilin bulunmasıdır. İşlenen bu fiilin her iki devlet kanuna gö-

13. Özgen, s. 32.

14. Kalabalık, s. 1344.

15. Council of Europe, *Explanatory Report on the European Convention on Extradition*, Strasbourg, 1985. Bundan sonraki şerhler için ayrıca atıf yapılmayacaktır.

16. Kalabalık, s. 1360.

re de suç sayılması gerekir. “Çifte suçluluk” denilen bu ilke, fiilin her iki devlet kanununda da aynı niteliğe sahip olmasını şart koşmaz. Burada önemli olan, iadesi talep edilen suçun her iki devlet kanununda da suç olarak kabul edilmesidir. SİDAS’ın 2. maddesinin 1. paragrafının ilk cümlesinde, “*gerek iadeyi talep eden tarafın ve gerek kendisinden iade talep edilen tarafın kanunlarınca...*” ifadesi yer almaktadır. Bundan da SİDAS’ta bu kuralın kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bunun dışında, ikili olarak yapılan iade sözleşmelerinin çoğunda bu kurala yer verildiği görülmektedir.

TCK’nın suçluların iadesini düzenleyen 18. maddesi çifte suçluluk ilkesine yer vermiştir. Maddeye göre, “*yabancı bir ülkede işlenen veya işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle hakkında ceza kovuşturması başlatılan veya mahkumiyet kararı verilmiş olan bir yabancı, talep üzerine, kovuşturmanın yapılabilmesi veya hükmedilen cezanın infazı amacıyla geri verilebilir. Ancak, geri verme talebine esas teşkil eden fiil, Türk kanunlarına göre suç değilse geri verme talebi kabul edilmez.*”

Suçluların iadesi kurumu, her türlü suç için geçerli olmayacaktır. Suçun belli bir ağırlığa sahip olması gereklidir. Bunu tespit etmek için de farklı sistemler bulunmaktadır. Bu sistemlerden birisi, sayma sistemidir. *Sayma sisteminde*, iadeye konu olacak suçların tek tek sayılması söz konusudur. Türkiye ile ABD arasında yapılan 6 Ağustos 1923 tarihli iade sözleşmesinde bu sistem uygulanmıştır. *Asgari ceza sınırı sisteminde* ise, iadeye konu olacak suçlar için asgari bir ceza sınırı belirlenir ve bu sınırı aşan suçlar için iade gerçekleştirilir. SİDAS’ta ve iadeye ilişkin yapılan ikili sözleşmelerde bu sistem kabul edilmektedir.

SİDAS’ın 2. maddesinin 1. paragrafında iade talebinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan alt sınır belirlenmiştir. Buna göre, iadesi talep edilen kişi hakkında henüz yargılama yapılmamışsa, hem talep eden hem de kendisinden iade talep edilen devletin kanunlarına göre iadesi talep edilen fiilin en aşağı bir yıllık hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektirmesi lazımdır. İade süreci ağır işleyen ve masraflı bir süreç olduğundan, bu sürecin başlatılabilmesi için, hiç değilse iadeye konu suçun belirli bir ağırlıkta olması şart koşulmuştur. İadesi talep edilen kişi hakkında daha önceden mahkumiyet kararı verilmişse, bu durumda da hürriyeti bağlayıcı cezanın en aşağı dört aylık olması gerekli ve yeterli kabul edilmiştir. Maddenin bu paragrafının şerhinde, bu paragrafın zorunlu iade kurallarını düzenlediği, kendisinden iade talep edilen devletin iadeyi kabul ya da ret konusunda bir takdir yetkisinin olmadığı, ancak bu kurala Sözleşme ile bazı istisnaların getirildiği yazılmıştır.

B– İADEYE HAKİM OLAN KURALLAR

1– VATANDAŞ İADE EDİLMEZ KURALI

“*Vatandaş iade edilmez*” kuralı, uluslararası hukukta genel kabul görmüş bir kuraldır. Bu kural, Kıta Avrupası Hukuk sistemini benimseyen devletlerin hemen hepsinde uygulanmakla birlikte, Anglo Sakson Hukuk sistemine dahil olan devletlerde temel haklar yönünden güvence verilmesi koşuluyla uygulanmaktadır.¹⁷ Bu kurala ilk kez, 1736 yılında Fransa ile Hollanda arasında yapılan bir antlaşmada yer verilmiştir.¹⁸

Vatandaş ile devlet arasında bir bağın bulunması, hem vatandaş hem de devlet açısından bazı yükümlülükler getirmektedir. Bu nedenle kural hakkında lehe olan fikirler olduğu gibi, aleyhe olan fikirler de vardır.¹⁹ Kuralın temelinde, vatandaşın koruma düşüncesi yatmaktadır. Vatandaş iade edilmez kuralına, devletler arasında yapılan iki taraflı sözleşmelerde yer verildiği gibi SİDAS’da da yer verilmiştir. SİDAS madde 6/1-a’da “*Her âkit taraf tebaasını iade etmemek hakkını haiz olacaktır.*” ifadesine yer verilerek, âkit taraflara vatandaşlarını iade etmemeleri konusunda serbestlik tanınmıştır. Sözleşme’de vatandaşın tanımı yapılmamış, âkit taraflara Sözleşme’yi imza, onay ya da katılma aşamasında bu kavramdan ne anladıklarını belirten beyanda bulunma hakkı tanınmıştır (SİDAS m. 6/1-b).

Kişiler, şartları sağlamak koşuluyla, vatandaş olduğu devletin vatandaşlığından çıkabileceği gibi vatandaş olmadığı bir devletin vatandaşlığını da kazanabilir. Bu nedenle, vatandaş iade edilmez kuralının uygulanmasında, hangi andaki vatandaşlığın esas alınacağı belirlenmesi önemlidir. Bu konuda SİDAS’ın 6. maddesinin 1. paragrafının (c) bendinde, karar anının esas alınacağı belirtilmiştir. Yani, geri verme talebine karşı kendisinden iade talep edilen devletin, bu konuda karar vereceği anda, iadesi talep edilen kişinin hangi devletin vatandaşı olduğuna bakılacaktır. Eğer iadesi talep edilen kişi, kendisinden iade talep edilen devletin vatandaşı ise, bu devlet iade talebini reddetme hakkına sahip olacaktır. Hatta aynı bendin ikinci cümlesinde, karar anı ile teslim anı arasında dahi iadesi talep edilen kişi, kendisinden iade talep edilen devletin vatandaşlığına geçerse, bu devletin iadeyi reddetme hakkının olduğu kabul edilmiştir.

Bu noktada, vatansızların ve çifte vatandaşlığa sahip olanların durumunun da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Vatansızlar, hiçbir devletin vatandaşı olmayan kişiler oldukları için, buldukları ülke açısından yabancı sayılırlar ve iade kapsamında ka-

17. Demirbaş, s. 175.

18. Özgen, s. 56.

19. Lehe ve aleyhe fikirler için Bkz. Özgen, s. 58-60.

bul edilirler. Çifte vatandaşlar ise, aynı zamanda kendisinden iade talep edilen devletin vatandaşı ise, bu durumda vatandaş iade edilmez kuralından yararlanırlar ve iade kapsamında kabul edilmezler.²⁰

Türk hukuku bakımından bu kurala, 1982 Anayasası'nın 38/son maddesinde ve TCK'nın 18/2. maddesinde yer verilmiştir. Her iki düzenlemede de “*Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere, vatandaş suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.*” ifadesi yer almıştır. Söz konusu düzenlemelerde yer alan, “*Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere...*” ifadesi ile Türkiye'nin taraf olmadığı ve dolayısıyla yükümlülüğü olmadığı bir mahkeme hakkında Anayasa ve kanunda atıf bulunması, hukuk tekniği açısından sorunludur.²¹ Düzenlemelerdeki bu istisnai ve sorunlu durum dışında, Türk hukukunda da vatandaşın iade edilmemesi kuralının benimsendiği görülmektedir. Vatandaş kavramından ne anlaşılması gerektiği, TCK madde 6/1-a'da açıklanmıştır. Buna göre vatandaş, fiili işlediği sırada Türk vatandaşı olan kişi demektir. Fiili işlediği sırada Türk vatandaşı olan kişi hakkında iade talep edilirse, Türkiye, iç hukuku açısından bu kişiyi iade etmeme hakkına sahip olmakla birlikte, söz konusu kişinin daha sonra Türk vatandaşlığını kaybetmesi halinde Sözleşme'nin anılan maddesi iadeye karar anındaki vatandaşlığı esas aldığından, Türkiye iade ile yükümlü olabilecektir.

2- SİYASİ SUÇLARDAN DOLAYI İADE EDİLMEME KURALI

Siyasi suçlardan dolayı iade edilmeme kuralı, hemen hemen bütün iade sözleşmelerinde yer alan bir kural olmasına karşın, siyasi suçun tanımı konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Devletler, yaptıkları sözleşmelerde bu kurala yer vermekte, ancak tanımını yapmaktan da uzak durmaktadırlar. Bunun nedeni, siyasi suçların devlet düzenini ilgilendiren, bu nedenle de politik bir niteliğe sahip olan suçlar olmasından ileri gelmektedir. Siyasi suç, devletin siyasi düzenini ilgilendiren suç olarak tanımlamak doğru olabilir.²²

Siyasi suçlardan dolayı iade etmeme kuralını kabul eden ilk devlet İngiltere; kuralı kanunlaştıran ilk devlet ise 1833 tarihli kanunu ile Belçika olmuştur. Bu kurala ilk kez bir antlaşmada yer verilmesi ise Fransa ile Belçika arasında 1834 tarihinde yapılan antlaşma ile gerçekleşmiştir.²³

20. Özgen, s. 64.

21. Bu düzenlemeler hakkındaki değerlendirme ve eleştiriler için bkz: Uğur Bayılıoğlu, “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 1, 2006, s. 67–76.

22. Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Özgen, s. 67 vd.

23. Özgen, s. 80.

Siyasi suçların tanımının yapılmamış olması, devletler arasında hangi suçların siyasi suç kabul edileceğine dair tartışmaların çıkmasına neden olmuştur. Bu tartışmalarla bağlantılı olarak da doktrinde, tam siyasi suç-nisbi siyasi suç kavramları ortaya atılmıştır. *Tam siyasi suç*, salt siyasi saikle işlenen suç olarak kabul edilirken; *nisbi siyasi suç*, aslında adi suç olmakla beraber işleniş amacı nedeniyle siyasi suç şekline dönüşen suç olarak kabul edilmiştir.²⁴

SİDAS'ın 3. maddesinin 1. paragrafında “*İade talebine sebep olan suç kendisinden iade talep edilen tarafça siyasi bir suç veya böyle bir suç ile murtabit fiil olarak telakki edildiği takdirde suçlu iade edilmeyecektir.*” ifadesine yer verilmiştir. SİDAS'ın anılan bu hükmü, siyasi suçlardan dolayı iade etmeme kuralını oldukça genişletmiştir. Çünkü hükme göre, sadece siyasi suçlardan değil, siyasi suçla bağlantılı olan diğer suçlardan dolayı da iade gerçekleşmeyecektir. Bu konuyu düzenleyen TCK'nın 18. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde ise, 765 sayılı TCK'nın 9. maddesinin 2. fıkrasından farklı olarak, yalnızca iadesi talep edilen suçun siyasi suç niteliğinde olması aranarak kapsam dar tutulmuştur.

Siyasi suç konusunda ortak bir tanımın benimsenmemiş olması ve bu durumun devletler arasında farklı anlayış ve uygulamalara neden olması, bu kurala uluslararası sözleşmeler ve uluslararası örf ve adet hukuku kurallarıyla istisnalar getirilmesine neden olmuştur. Bu istisnalardan bazıları şunlardır:

a- BELÇİKA KURALI

Doktrinde “*suikast hükmü*” olarak da bilinen bu kurala göre, Devlet başkanlarına ve onun aile üyelerine karşı işlenen saldırı fiilleri siyasi suç olarak kabul edilmeyecek ve dolayısıyla bu suçların failleri iade edilebilecektir.

Bu kuralın ortaya çıkması, 1854 yılında III. Napolyon'u öldürmek için Lille-Dunkerque seferini yapan trenin havaya uçurulmasına teşebbüs edilmesi, fakat başarısız olup Belçika'ya kaçan faillerin Fransa tarafından istenmesi ve bunun Belçika tarafından kabul edilmemesi üzerine, Belçika Temyiz Mahkemesinin bu konuda verdiği kararın, Belçika'da çıkarılan 22 Mart 1856 tarihli kanunla kabul edilmesi ile gerçekleşmiştir. Bu kural, ilk defa Belçika'da çıkarılan kanunda yer aldığı için de adı “*Belçika Kuralı*” olarak kalmıştır. Bu kural, 1834 yılında Fransa ile Belçika ile arasında yapılan antlaşmada yer almış, buna ilave olarak 1856 yılında imzalanan antlaşmada da yer almasının ardından,

24. Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, R. Murat Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 257.

bundan sonra yapılan ikili ve çok taraflı antlaşmalarda yer verilen bir kural haline gelmiştir.²⁵ SİDAS'ın 3. maddesinin 3. paragrafında da, “*bir devlet reisinin veya ailesi efradından birinin hayatına kasıt siyasi suç sayılmayacaktır*” düzenlemesine yer verilerek, söz konusu kural kabul edilmiştir.

b- TERÖR FİİLLERİ

Terör fiilleri, siyasi suçların istisnalarından birisini teşkil eder. Terörizmin tanımının uluslararası hukukta tam olarak yapılamamış olmasına rağmen, terör fiillerinin halk üzerinde korku ve panik yaratmak amacıyla işlenen fiiller olduğu şeklinde genel bir tanımlama yapmak doğru olacaktır. Terörizmin tanımının yapılamamış olması ve işlenen terör fiillerin devletler tarafından farklı şekil ve bağlamlarda algılanması, bu fiilleri işleyen ve “terörist” olarak nitelenen kişilerin, sığındıkları devletlerde farklı muameleler görmesi sonucunu doğurmaktadır. Çünkü bir devlet tarafından “terörist” olarak kabul edilen kişi, diğer bir devlet tarafından “ulusal kurtuluş savaşçısı (!)” olarak kabul edilebilmektedir. Durum böyle olunca da terör fiillerini işleyen ve terörist olarak nitelendirilmesi gereken kişilerin, bazı devletler tarafından siyasi suçlu olarak kabul edilip, “*siyasi suçlar iade edilmez*” kuralının uygulanarak talep eden devlete iade edilmedikleri görülmektedir. Ayrıca, uluslararası hukuk sujelerinden biri olan devletlerin büyük çoğunluğunun taraf olduğu SİDAS'ın siyasi suçları düzenleyen 3. maddesinde de bu konuda bir düzenleme yapılmamış olması, durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Ancak, söz konusu maddenin 4. paragrafında, bu maddenin, âkit tarafların imzalamış oldukları çok taraflı sözleşmelerle yükledikleri veya yüklenecekleri taahhütlerine etki etmeyeceğinin düzenleme altına alınması, imzalanan ya da imzalanacak olan sözleşmelerde siyasi suçlarla ilgili istisnaların getirilebileceğine izin verildiği şeklinde yorumlanabilir.²⁶

Devletler, özellikle uçak kaçırma olaylarının artması üzerine, bu fiillerin işlenmesini önlemek ve faillerinin cezasız kalmamasını sağlamak amacıyla uluslararası sözleşmeler yapma yoluna gitmişlerdir. Bu amaçla, ilk olarak 1963 yılında “Uçaklara Karşı İşlenen Suçlara veya Diğer Fiillere İlişkin Tokyo Sözleşmesi”ni hazırlamışlardır. Bu Sözleşme’yi, 1970 tarihli “Uçakların Kanundışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Hakkındaki La Haye Sözleşmesi” ve 1971 tarihli “Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanundışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Montreal Sözleşmesi” takip etmiştir. Bu Sözleşmelerde, devletlerin Sözleşmelerde belirtilen fiilleri işleyenleri yargulamaları ya da talep eden devlete iade etmeleri konusunda düzenlemeler yapılmıştır.

25. Özgen, s. 90-91.

26. Artuk, Gökçen, Yenidünya, s. 360.

Avrupa Konseyi tarafından 27 Ocak 1977 tarihinde imzaya açılmış ve 4 Ağustos 1978 tarihinde yürürlüğe girmiş olan “Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi” de terör fiilleri işlemiş olan kişilerin buldukları devlette yargılanmaları ya da ilgili devlete iade edilmelerine ilişkin kuralları içeren bir Sözleşme’dir. Sözleşme’nin 1. maddesinde bazı suçlar sayılmış ve bunların siyasi suç, siyasi suça murtabit suç veya siyasi nedenle işlenmiş suç sayılmayacağı belirtilerek, bu suçların faillerinin iade edileceği kabul edilmiştir.

c- SOYKIRIM SUÇU

Kelime anlamı “*Milli, ırki veya dinsel bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi için adam öldürme, bedensel ve ussal (akli) melekelerin esaslı olarak zarara uğratılması gibi sebeplerle insan topluluğunun ortadan kaldırılmasına yönelik eylemler*”²⁷ olan soykırım kavramı, ilk kez Yahudi asıllı ve kendisi de zulümden kaçan bir hukukçu olan Raphael Lemkin tarafından 1944 tarihli, Almanya’nın işgal ettiği bölgelerdeki vahşeti anlatan, “*Axis Rule in Occupied Europe*” adlı eserinde kullanılmıştır. Soykırım kavramının ilk kez bir uluslararası sözleşmede yer alması ise BM Genel Kurulu tarafından hazırlanan ve 9 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme” ile gerçekleşmiştir.

Soykırım Sözleşmesi’nin 2. maddesinde soykırımın tanımı yapılmış ve soykırım olarak kabul edilen fiiller tek tek sayılmıştır. Buna göre soykırım suçu, milli, etnik, ırki veya dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek için;

- a) Grup âzalarının katli,
- b) Grup âzalarının bedeni ve akli melekelerinin ciddi surette haleldar edilmesi,
- c) Grubun, bedeni varlığının kısmen veya tamamen imhasına müncer olacak hayat şartlarına kasten tabi tutulması,
- d) Grup içinde doğumları sekteye uğratabilecek tedbirler alınması,
- e) Bir grup çocuklarının diğer bir gruba zorla nakledilmesi, fiillerinden herhangi birinin işlenmesi sonucu oluşur.

Soykırım Sözleşmesi’nin 7. maddesinde, soykırım suçunu işleyen kişilerin bu suçlarının siyasi suç olarak kabul edilmeyeceği ve dolayısıyla bu suçu işleyen kişilerin iadeye tabi olabileceği düzenlenmiştir.

27. Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 458.

d- SAVAŞ SUÇLARI

Savaş suçları, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelmiş ve dikkat çekmiş bir suç tipidir. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve *ad hoc* nitelik gösteren Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Mahkemelerinin yargı yetkisine giren suç tiplerinden birini teşkil eden savaş suçları, esas itibariyle 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli ek Protokollerle düzenlenmiştir. Yine aynı şekilde, Soğuk Savaş dönemi sonrasında kurulan ve *ad hoc* nitelik gösteren Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statülerinde de Cenevre Sözleşmeleri çerçevesinde savaş suçlarına yer verilmiştir. Son olarak evrensel yargı yetkisine sahip olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurucu statüsü olan Roma Statüsü'nde, yine Cenevre Sözleşmeleri bağlamında bu suçlara yer verilmiştir. Cenevre Sözleşmeleri sisteminde savaş suçları, evrensel yargı yetkisini gündeme getirmektedir. Roma Statüsü'nün 9. bölümünde ise Statü'ye taraf devletler açısından, teslim ve iadeye ilişkin özel düzenlemeler bulunmaktadır.²⁸

e- ULUSLARARASI KORUNMAYA SAHİP OLAN KİŞİLERE KARŞI İŞLENEN FİİLLER

Uluslararası korunmaya sahip olan kişilere karşı işlenen suçları önlemek ve faillelerini cezalandırmak amacıyla, BM tarafından 14.12.1973 tarihinde "Diplomasi Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme" hazırlanmıştır. Bu Sözleşme'nin 6. maddesinde, suç failinin ülkesinde bulunduğu âkit tarafların, bunları yargılanmasını ya da iade edilmesini sağlamak için, iç hukuklarında gerekli tedbirler alma yükümlülüğü düzenlenmiştir. Sözleşme'nin 7. maddesinde de, failin ülkesinde bulunduğu âkit tarafın, o kişiyi iade etmemesi halinde, yargılanmasını sağlamak için derhal yetkili makamları harekete geçirmesi gerektiği düzenleme altına alınmıştır. Türkiye tarafından bu Sözleşme, 18.3.1981 tarih ve 8/2560 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilerek, 1.5.1981 tarih ve 17327 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

f- TERÖRİZMİN FINANSMANININ ÖNLENMESİ

BM tarafından 9.12.1999 tarihinde "Terörün Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi" hazırlanmıştır. Sözleşme'nin 14. maddesinde, 2. maddede belirtilen suçların siyasi suç, siyasi suçla bağlantılı bir suç veya siyasi saikle işlenmiş bir suç olarak kabul edilme-

28. Roma Statüsü'nün 9. bölümündeki düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Timuçin Köprülü, "Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünde Uluslararası İşbirliği ve Adli Yardımlaşma", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 1, No: 3, 2005, s. 48-55.

yeceği; bu suçlarla ilgili yapılan iade talebinin, siyasi suç, siyasi suçla bağlantılı bir suç veya siyasi saikle işlenmiş bir suçla ilgili olduğu gerekçesiyle reddedilmesinin yasak olduğu düzenleme altına alınmıştır.

Siyasi suçlardan dolayı iade edilmeme kuralı, devletler tarafından kendilerine yapılan iade taleplerinin reddedilmesine neden teşkil etmektedir. Devletler, iadesi istenen kişilerin siyasi suçlu olduğunu ileri sürerek, kendisine yapılan iade taleplerini reddetmektedirler.

9.1.1996 tarihinde işlenen ve kamuoyunda “Sabancı suikastı” olarak bilinen cinayetin faillerinden biri olan Fehriye Erdal’ın, sahte pasaport ile Belçika’da yakalanması olayı üzerine Türkiye tarafından iade talebinde bulunulmuştur. Türkiye’nin iade talebi, o dönemde TCK’da idam cezasının bulunması nedeniyle Belçika tarafından reddedilmiştir. 2004 yılında idam cezasının kaldırılması üzerine Türkiye tarafından iade talebi yenilenmiş, fakat bu kez de talep, söz konusu kişinin siyasi suç işlediği ve ayrıca cinayetin tam otomatik değil, yarı otomatik silahla işlendiği ve bunun da suçun 1977 tarihli Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi’ne göre terör fiilleri kapsamına girmesini engellediği gerekçesiyle reddedilmiştir. Belçika’nın bu tutumu, siyasi suç kavramını ne derecede geniş olarak kabul ettiğini ve Türkiye’ye karşı nasıl bir önyargılı tutum içinde olduğunun bir göstergesidir.²⁹

15.10.1970 tarihinde Batum-Suhumi seferini yapan uçağın SSCB vatandaşı iki kişi tarafından kaçırılması olayında, Türkiye’ye yapılan iade talebi kabul edilmiştir. Talebin, o dönemde yürürlükte olan 765 sayılı TCK’nın 9. maddesinin 4. fıkrasına göre, işlenen suçun siyasi suç veya murtabit suçlardan olmadığı gerekçesiyle kabulüne hükmedilmiştir.³⁰

3- DÜŞÜNCE SUÇLARINDAN DOLAYI İADE EDİLMEME KURALI

Düşünce suçlarında dolayı iade edilmeme kuralı SİDAS’ta yer almamakla birlikte, Türk hukukuna ilk kez 5237 sayılı TCK’nın 18. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi ile girmiştir. Ancak, bu suça ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Düşünce suçunun cezalandırılmasını, ceza hukukunun mantığı ile bağdaşır bir durum olarak kabul etmek mümkün değildir. Çünkü ceza hukuku, insanların dış dünyaya yansıyan fiillerini, yani hareketi cezalandırmaktadır. Düşünce ise, henüz eyleme geçilmemiş ve dolayısıyla herhangi bir sonuca sahip olmayan durumu ifade ettiği için, böyle bir durumda suçun oluş-

29. Tezcan, Erdem, Önok, s. 258.

30. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 1971/1-490, K. 1971/65 (8.3.1971)

ması da mümkün gözükmemektedir. Bu suça yer verilmesi, ceza hukukunun hareketi cezalandırma anlayışına ters düşmektedir.³¹ Ayrıca, düşünce suçu diye bir kavram olmadığı için, bunun iade edilmemesi yönünde bir kuralın da oluşması hukuk mantığı ile çelişmektedir.

4- ASKERİ SUÇLARDAN DOLAYI İADE EDİLMEME KURALI

Askeri suçlar, “*milli savunmayı sağlamak ve korumak, askerlik hizmetinin aksama-
dan yerine getirilmesini temin etmek amacıyla, yani askeri bir menfaati korumak ama-
cıyla kabul edilmiş olan kanunlarda yer almış bütünlük suçlardır*” şeklinde tanımlanabilir.³² Askeri suçlar, sadece asker kişiler tarafından işlenebilen suçlar, yani *sırf askeri suçlar* ve asker olmayan kişiler tarafından da işlenebilen, askeri menfaati koruma amacını güden ve askeri ceza kanununa aktarılmış olan suçlar, yani *askeri suç benzerleri*, diğer bir ifadeyle *murtabıt askeri suçlar* olmak üzere ikiye ayrılır. İade edilmeme kuralı kapsamında olan suç, *sırf askeri suçlardır*. SİDAS’ın 4. maddesinde, “*Cezai hukuka göre suç teşkil etmeyen askeri suçlar dolayısıyla iade, işbu Sözleşmenin tatbik sahası dışındadır.*” denilerek, *sırf askeri suçların* iadesi kapsam dışı bırakılmıştır. Murtabıt askeri suçlardan ise hiç bahsedilmemiştir. Sözleşme maddesinin şerhinde de *sırf askeri suçlardan* dolayı iadenin yasak olduğu; ancak Sözleşme şartları sağlanmışsa, askeri kuvvetlere mensup bir kimse tarafından işlenen adi suçlardan iade yapılabileceği ifade edilmiştir.

TCK’nın 18. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde, iade talebine esas teşkil eden fiil, askeri suç niteliğinde ise iadenin gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir. TCK’da “*askeri suç niteliğinde*” ifadesinin kullanılmış olması, murtabıt askeri suçların da iade edilmeyeceği anlamını çağrıştırmaktadır.

5- MALİ SUÇLARDAN DOLAYI İADE EDİLMEME KURALI

Mali suçları, devletin mali egemenliğine karşı işlenen suçlar olarak tanımlamak mümkündür. Mali suçlardan dolayı iade etmeme, iade sözleşmelerinde genellikle kabul edilen bir kuraldır. Bu suçlar, bir bakıma devletin egemenliğini ilgilendirdiği için iade kapsamı dışında tutulmaktadır.

SİDAS’ın 5. maddesinde mali suçlara yer verilmiştir. Maddede mali suçların tanımlanmamış olmakla birlikte, vergi, resim, kambiyo ve gümrük konularında iade yapılması, âkit tarafların bu konuda aralarında anlaşmaları şartına bağlanmıştır. Âkit taraf-

31. Demirbaş, s. 171.

32. Artuk, Gökçen, Yenidünya, s. 375-376.

lar arasında bu suçların iadesi için bir anlaşma yapılmamışsa, iadenin yasak olduğu hüküm altına alınmıştır.

5. maddenin şerhinde, mali suçlardan dolayı iadenin, devletlerin aralarında kararlaştırmalarıyla mümkün olabileceği düzenlenmiştir. Bunun için devletler arasında yapılmış bir antlaşma olmalıdır. Bu maddeye, devletleri bağlayıcı bir zorunluluk anlamı getirmek mümkün değildir; çünkü, bu suçlarla ilgili çeşitli devlet kanunlarında farklılıklar bulunabilir. Bu konu, iade sözleşmelerindeki şartlara bağlı olmalıdır. Suç, 2. maddeye göre hem iade talep eden hem de kendisinden iade talep edilen devlet kanunlarında cezalandırılabilir olmalıdır. 5. maddenin bu taslağı, Almanya-Fransa arasında yapılan İade Sözleşmesi'nin 6. maddesinden esinlenilerek yapılmıştır.

17.3.1978 tarihinde imzaya açılan ve 5.6.1983 tarihinde yürürlüğe giren Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesine Ek İkinci Protokol,³³ Sözleşme'nin mali suçlar alanında uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla yapılmıştır. Protokol'ün 2. maddesi, Sözleşme'nin 5. maddesini şu şekilde değiştirmiştir:

“Mali Suçlar

1. Vergi, resim, gümrük ve kambiyo ile ilgili suçlar, bunların talebeden taraf mevzuatına göre aynı nitelikte bir suça tekabül etmesi halinde, sözleşen taraflar arasında Sözleşme hükümlerine tevfikan iade konusu olacaktır.

2. İade talebi, talebeden taraf mevzuatının aynı vergi veya resmi veya tarh etmediği talep edilen taraf mevzuatının aynı neviden vergi, resim, gümrük veya kambiyo kurallarını ihtiva etmediği gerekçesiyle reddedilmeyecektir.”

TCK'nın suçluların iadesini düzenleyen 18. maddesinde, mali suçlar hakkında herhangi bir düzenleme getirilmemiştir. Bu sebeple bu konu hakkında, Türkiye'nin yapmış olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşme hükümleri esas alınacaktır.

6– KENDISINDEN İADE TALEP EDİLEN DEVLETİN YARGI HAKKININ BULUNMASI YA DA SUÇUN ONUN İLKESİNDE İŞLENMİŞ SAYILMASI HALİNDE İADE EDİLMEME KURALI

İadesi talep edilen kişinin işlediği suç, kendisinden iade talep edilen devletin kısmen veya tamamen ülkesinde ya da ülkesi sayılan bir yerde işlenmişse ve söz konusu devletin yargı yetkisi varsa, bu durumda o devlet, iade talebini reddedebilir. Bu kural, SİDAS'ın 7. maddesinin 1. paragrafında düzenleme altına alınmıştır. Suçun “*devletin ülkesi sayılan bir yerde işlenmiş olması*” ifadesi, maddenin şerhinde açıklığa kavuşturulmuş-

33. Protokol metni için Bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/098.htm> <e. t. 7.12.2010>
Protokolün Türkçe metni için Bkz. <http://www.avrupakonseyi.org.tr/> <e. t. 7.12.2010>

tur. Şerhte, bir devlete kısmen veya tamamen ülkesinde veya ülkesi olarak kabul edilen bir yerde işlenen fiiller için iadeyi reddetme izni verildiği; kendisinden iade talep edilen devletin, kendi hukukuna göre fiilin kısmen veya tamamen kendi ülkesinde veya ülkesi sayılan bir yerde işlendiğine karar vereceğini; bunu yaparken de örneğin, suç kendisinden iade talep edilen devletin tabîyetinde olan bir gemi ya da uçakta işlenmişse, suçun o devletin ülkesinde işlenmiş kabul edileceği yazılmıştır. Gerçekten de, TCK'nın yer bakımından uygulama alanını gösteren 8. maddenin 2. fıkrasında, "Suç,

- *Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında,*
- *Açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla,*
- *Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla,*
- *Türkiye'nin kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı,*

işlendiğinde, Türkiye'de işlenmiş sayılır." ifadesine yer verilerek, SİDAS'ın 7. maddesinin 1. paragrafının şerhi paralelinde düzenleme yapılmıştır.

SİDAS'ın 7. maddesinin 2. paragrafında, iade talebine konu olan suçun, iade talep eden devletin ülkesi dışında işlenmiş, ancak kendisinden iade talep edilen devletin kanunları, ülkesi dışında işlenen aynı çeşit bir suçun takibine izin vermemesi veya talep konusunu oluşturan suç için iadeye izin vermemesi halinde talebin reddedileceğini düzenleme altına almıştır. Paragrafın şerhine göre, ikinci paragraf, talep eden devletin ülkesi dışında işlenmiş bir suç için iadeye izin vermeyen devletin kanunlarını hesaba katmak amacıyla yapılmıştır. Kendisinden iade talep edilen devletin kanunları, ülkesi dışında işlenmiş aynı nitelikte bir suç için yargılama yetkisi vermedikçe ya da talep konusu suç için iadeye yetki vermedikçe, talep eden devletin ülkesi dışında işlenmiş olan bir suç varsa, bu suç için iade kabul edilmek zorundadır. Ayrıca şerhte, karşılıklılık ilkesine bağlı olarak, 26. maddeye göre bu paragrafa çekince konulabileceği yazılmıştır.

TCK'nın 18. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendinde, SİDAS'ın söz konusu maddesine uygun olarak, suçun Türkiye'nin yargılama yetkisine giren bir suç olması halinde, iade talebinin kabul edilemeyeceği düzenlenmiştir.

SİDAS'ın 8. maddesinde, kendisinden iade talep edilen devletin, suçun kendi ülkesinde işlenmemiş olmasına rağmen kendisini yargılama yapma konusunda yetkili görmesi halinde, iade talebini reddedebileceği düzenleme altına alınmıştır. Buna göre, suç başka bir devletin ülkesinde işlenmiş, ancak kendisinden iade talep edilen devlet, söz konu-

su suç hakkında kendisini yetkili kabul etmiş ve yargılamaya başlamışsa, bu durumda iade talebini reddedebilecektir. TCK'nın 18. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre, suçun Türkiye Devleti'nin güvenliğine karşı, Türkiye Devleti'nin veya bir Türk vatandaşının ya da Türk kanunlarına göre kurulmuş bir tüzel kişinin zararına karşı işlenmiş olması halinde iade gerçekleşmez.

SİDAS'ın 8. maddesinin şerhinde, talep eden devletin ülkesi dışında işlenen suçlarla ilgili olan bu maddeye göre, iadesi istenen kişinin, iade konusu olan suçla ilgili daha önceden talep eden devlet tarafından hakkında yargılama yapıldığını ileri sürmesi halinde, iade talebinin reddedilebileceği yazılmıştır. Bir uzman, iddiada bulunulan kişiye karşı yargılama hala devam ederken, devlet iade talebini kabul etmişse, söz konusu suç için kendi hukukuna göre yapılan yargılamaya izin verilir demiştir. Bu durumda iade reddedilir, fakat iadeyi reddetme kararını almadan önce yargılamaya başlanmalıdır. Bütün Temsilciler Kurulu, maddenin bu yorumunu kabul etmişlerdir. Maddede bahsedilen yargılama süreci, davetlerin yapılması, tutuklama ve bütün diğer yargılama süreçleri olarak en geniş anlamda kullanılmaktadır.

7- NON BIS IN IDEM KURALI

Ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan “*non bis in idem*” kuralı, suç işleyen bir kişi hakkında kovuşturmanın başlatılıp kesin kararla yargılamanın bitirilmesi ya da fiil hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilerek kovuşturmanın sonlandırılması halinde, aynı kişi hakkında aynı fiil nedeniyle tekrar kovuşturma yapılamaması ve ceza verilememesi anlamına gelmektedir. Bu kural, suçluların iadesi kurumunun da istisnalarından birisini oluşturmaktadır. SİDAS'ın 9. maddesinde düzenlenmiş olan kurala göre, iadesi talep edilen kişi hakkında, kendisinden iade talep edilen tarafın yetkili makamlarınca, iade talebine sebep olan bir veya birkaç fiilden dolayı nihai karar verilmişse, iade talebi kabul edilmez. Maddenin şerhine göre bu ilk cümle, hakkında nihai karar verilmiş olan, örneğin beraat etmiş, suçu affa uğramış ya da mahkum olmuş kişinin durumuna ilişkindir. İade talebi bu durumda reddedilmelidir; çünkü, söz konusu yargılama bittiği için davanın tekrar açılma ihtimali yoktur. Maddede kullanılan “*nihai*” ifadesi, tüm temyiz yollarının tüketilmesi anlamına gelmektedir. Bizim iç hukukumuz yönünden ise, olağan kanun yollarının tüketilmesi, son karar anlamındadır.

Maddenin ikinci cümlesinde, kendisinden iade talep edilen devletin yetkili makamlarınca aynı fiil veya fiiller hakkında kovuşturma yapılmamasına veya yaptıkları kovuş-

turmaya son verilmesine dair karar verilmişse, iade talebinin reddedilebileceği belirtilmiştir. Bu hükümden de anlaşılıyor ki, iade talebinin reddi için sadece son karar verilmiş olması gerekmemektedir.

Maddenin ikinci cümlesi ile ilgili şerh, bu cümlenin, hakkında yargılama yapılmasını engelleyen ya da yargılamaya son veren bir karar alınan, özellikle de kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilen kişinin durumuna ilişkin olduğu belirtilmiştir. Bu durumlarda iade reddedilir, fakat yeni deliller ya da diğer olaylar kararın aydınlatılmasına etki ederse, bu koşul uygulanmaz ve kendisinden iade talep edilen devlet, 8. maddeye göre tahkikat başlatmamışsa kişi iade edilir. Yine şerhin devamında, hakkında yargılama başlatılmış ve beraat ya da mahkumiyet kararı verilen kişinin durumunun, Uzmanlar Komitesi tarafından değerlendirilmeyeceği, Konseye üye bütün devletlerin ulusal hukuklarında “*non bis in idem*” kuralını kabul ettikleri belirtilmiştir.

TCK’nın suçluların iadesini düzenleyen 18. maddesinde, bu kurala ilişkin herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.

8– SAMİMİ OLMAYAN TALEPLERDEN DOLAYI İADE EDİLMEME KURALI

İade talebinde bulunan devlet tarafından yapılan talebin, iadesi istenen kişinin ırkı, dini, milliyeti ya da siyasi inancından dolayı yargılanacağı veya bu durumlardan dolayı durumunun ağırlaşacağına dair ciddi sebepler varsa, kendisinden iade talep edilen devlet suçluyu iade etmekten kaçınabilir. Bu durum SİDAS’ın 3. maddesinin 2. paragrafında düzenleme altına alınmıştır. Paragrafın şerhinde, kendisinden iade talep edilen devletin, kişinin durumundan siyasi nedenlerle ayrımcılık yapılabileceğini anlaması durumunda, iade talebini reddedebileceği yazılmıştır. TCK’nın 18. maddesinin 3. fıkrasında da bu yönde düzenleme yapılmıştır. Söz konusu hüküm şöyledir:

“Kişinin, talep eden devlete geri verilmesi halinde ırkı, dini, vatandaşlığı, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle kovuşturulacağına veya cezalandırılacağına ya da işkence ve kötü muameleyle maruz kalacağına dair kuvvetli şüphe sebepleri varsa, talep kabul edilmez.”

9– HUSUSİLİK KURALI

İade talebinde bulunan devlet, talebinin kabul edilmesinin ardından iade edilen kişi hakkında, eğer kovuşturma yapılmamışsa kovuşturma başlatır; eğer yargılaması bitmiş ve fakat cezası infaz edilmemişse, cezasını infaz eder. Talep eden devlet, bu işlemleri ancak iade talebinde bulunduğu suç hakkında yapabilir. Söz konusu devlet, talepte yer almayan ve iade edilen kişinin, iadesi talep edilen suçtan önce işlemiş olduğu suçlar için

kovuşturma başlatamaz. Buna, “suçluların iadesinde hususilik kuralı” denir. Bu kural, çoğu iade sözleşmelerinde yer verilen, yer verilmese bile uygulamada geçerli olan bir kuraldır. İade edilen kişinin, iadesinin gerçekleşmesinden sonra işlemiş olduğu yeni suçlar ise, bu kuralın kapsamı dışında kalmaktadır.

İade edilen kişinin iadesinin gerçekleşmesinden sonra ya da yargılaması yapılırken, iade konusu olan suçun niteliğinde değişiklikler meydana gelmiş olabilir. Bu değişiklik cezanın artması şeklinde ise, bu durumda hususilik kuralı gereğince, değişikliğe uğramış bu yeni suçtan dolayı yargılama yapabilmek için, kendisinden iade talep edilen devletten izin almak gerekecektir. Bu devlet izin verirse yargılama yapılabilir, aksi halde yargılama yapılamaz. Değişiklikle suçun cezası azalmışsa, bu durumda kendisinden iade talep edilen devletten izin almaya gerek yoktur. Ancak cezanın azalması ile suç, iade talep edilebilmesi için gerekli olan sınırın altına düşerse, bu durumda talep eden devletin kişiyi derhal serbest bırakması gerekecektir.

Bazı durumlarda suçun niteliği değişir ve suç, iadeye konu olmayan bir suçta, örneğin siyasi suç ya da askeri suçta dönüşebilir. Bu durumda da yargılamayı yapan devlet, yargılamayı durdurup derhal kişiyi serbest bırakmalıdır.³⁴

Suçlunun rızasının olması durumunda hususilik kuralının uygulanıp uygulanmayacağı konusu doktrinde tartışmalı olmakla birlikte, genel kabul gören görüş suçlunun rızasının yeterli olmayacağı yolundadır. Mutlaka kendisinden iade talep edilen devletten izin alınması gereklidir.³⁵

Bu kurala SİDAS’ın 14. maddesinde yer verilmiştir. Maddenin 1. paragrafına göre, “İade edilen şahıs iadede evvel ika ettiği ve iadeye esas olandan başka bir fiilden dolayı takip veya muhakeme edilemeyeceği gibi bir ceza veya emniyet tedbirinin infazı için tevkif edilemez ve keza her hangi bir surette hürriyeti kısıtlanamaz.” Maddenin söz konusu paragrafının şerhinde de, bu paragrafın iade edilen kişinin iadesi istenen suçun dışındaki başka bir suç için yargılanamayacağı, mahkum edilemeyeceği ve gözaltına alınamayacağı kuralını düzenlediği yazılmıştır. TCK’nın 18. maddesinin son fıkrasında da, “geri verme halinde, kişi ancak geri verme kararına dayanak teşkil eden suçlardan dolayı yargılanabilir veya mahkum olduğu ceza infaz edilebilir” denilerek bu kurala yer verilmiştir.

Hususilik kuralının SİDAS’da 1. paragrafının (a) ve (b) bentleri olmak üzere iki istisnasına yer verilmiştir. İstisnalar şöyledir:

34. Özgen, s. 156.

35. Özgen, s.158. ; Artuk, Gökçen, Yenidünya, s.397.

Kendisinden iade talep edilen devletin rızasının olması. Bu rızayı sağlamak için talep eden devletin, bir iade talebi ve iade edilen kişinin ifadesini belirten yetkili mercii tarafından onaylı belgelerin, kendisinden iade talep edilen devlete sunulması gereklidir. Bazı devletler tarafından iade edilen kişiden alınan bu ifadenin, hususilik kuralını ihlal edeceği düşünülmektedir. Ancak talep eden devlet tarafından bu belgelerin sunulmasından önce, mutlaka kişiye savunma hakkı verilmelidir. Kişinin bu ifadesi resmi olarak kayıt altına alınmalıdır. Komisyonun çoğunluk görüşü de bu yöndedir.

İade edilen kişinin nihai olarak serbestliğe kavuşmasını takip eden 45 gün içinde, elinde imkanı olmasına rağmen, iade edildiği devletin ülkesini terketmemesi veya terk ettikten sonra buraya geri dönmesi. “İmkanı olma” ifadesi, daha genel ve daha sınırlayıcı bir anlama sahip olması nedeniyle “serbest olma” ifadesinin yerine de kullanılabilir. Ancak kişinin sadece ülkeyi terketmek için serbest olması değil, aynı zamanda bunu yapmaya imkanının da olması (hastalık ve parasızlık gibi durumların engel olmaması) gerekir.

İadeyi talep eden devletin, zamanaşımını yasal yollarla kesmek için gerekli göreceği tedbirleri alma hakkı bulunmaktadır.

C– ZAMAN AŞIMI

*“Yasanın belirlediği koşullarda bir zamanın geçmesi ile bir hak kazanma veya bir yükten kurtulma”*³⁶ anlamına gelen zamanaşımı, uyuşmazlıkların çözülmesi ya da sonuza kadar sona erdirilmesine yarayan çok önemli bir işleve sahiptir. Suçların zamanaşımına uğraması, suçların kovuşturulmasına engel bir durumdur. İadesi talep edilen kişinin işlediği suç zamanaşımına uğramışsa, bu durum iadeye engel olmaktadır. SİDAS’ın 10. maddesinde düzenlenen bu durum, *“Dava veya cezanın, kendisinden iade talep edilen taraf veya iade talebinde bulunan taraf mevzuatına göre mürruzamana uğramış olması halinde iadeye cevaz yoktur.”* şeklinde ifade edilmiştir. Maddenin şerhinde, çoğu uzman tarafından kendisinden iade talep edilen devletin, talep eden devletin ülkesinde zamanaşımı nedeniyle muafiyet kazanılıp kazanılmadığına karar vermesinde bunun uygulanmaması gerektiği, ancak talep eden devlet tarafından kendisi karar verirken dikkate alınması gerektiği ileri sürülmüştür.

SİDAS’ın 10. maddesinde af ile ilgili herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak SİDAS’ın Ek İkinci Protokolü’nün 4. maddesi ile, af konusu düzenlenme altına alınmıştır. Anılan madde şöyledir:

36. Yılmaz, s. 958.

“İadeye konu olan suçun talep edilen devlette çıkarılan bir af kanunu kapsamına girmesi ve bu Devletin kendi ceza kanununa göre bu suçu kovuşturma yetkisi olması halinde iade talebi kabul edilmeyecektir.”

TCK'nın 18. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde, iadesi talep edilen fiilin zama-naşımına veya affa uğraması halinde iade talebinin kabul edilmeyeceği belirtilmiştir.

İade talep edilen fiil, iki devletten birinin kanununa göre genel affa uğramışsa iade gerçekleşmeyecektir. Şayet söz konusu af, özel af ise, bu durumda affın cezayı tamamen mi yoksa kısmen mi ortadan kaldırdığına bakılır. Eğer af, cezayı tamamen ortadan kaldırmışsa, iade reddedilecek; kısmen ortadan kaldırmışsa, bu durumun iade şartlarını ortadan kaldırıp kaldırmadığına bakılarak karar verilecektir.

İadesi talep edilen fiil, talep eden veya talep edilen devlet kanunlarından birine göre zamaşımına uğramışsa, bu durumda iade talebi kabul edilmeyecektir. Burada, zamaşımının belirlenmesinde hangi tarihin esas alınacağı konusu önemlidir. Bu konuda genel kabul gören görüş, iadenin talep edildiği tarihin esas alınması yönündedir.³⁷

D- İADESİ TALEP EDİLEN SUÇUN ÖLÜM CEZASINI GEREKTİRMESİ

İadesi talep edilen suçun cezasının, talep eden devlet kanunlarında ölüm cezasını gerektirmesi, iade talebinin reddedilmesine neden olur. SİDAS'ın ölüm cezasını düzenleyen 11. maddesi şöyledir:

“Talep eden tarafın kanununda iade talebine sebep olan fiilin ölüm cezasını müstelzim olmasına mukabil, kendisinden iade talep edilen tarafın mevzuatında ölüm cezasının bulunmaması veya bu memlekette ölüm cezasının umumiyetle tatbik edilmemesi halinde ancak talep eden taraf ölüm cezasının infaz edilmeyeceğine dair talep edilen tarafa kafi teminat verdiği takdirde iade yapılabilir.”

Talep eden devletin kanunlarında ölüm cezasına yer veren hükümlerin yer alması, kendisinden iade talep edilen devletin bu talebi reddetmesine neden olur. Ölüm cezasına ilişkin hükümler içeren kanunlara sahip olan devletler, ölüm cezasının uygulanmayacağına dair kendisinden iade talep edilen devlete yeterli güvenceyi verirlerse, bu takdirde iade talebi kabul edilebilir. Ancak bu tamamen, kendisinden iade talep edilen devletin takdirine kalmıştır.

Söz konusu maddenin şerhine göre, iadesi istenen kişinin işlediği suç, talep eden devletin kanunlarına göre ölüm cezasını gerektiriyorsa ve kendisinden iade talep edilen devletin kanunlarında ölüm cezası yoksa, iade reddedilebilir. Fakat buna rağmen kendi-

37. Artuk, Gökçen, Yenidünya, s. 342.

sinden iade talep edilen devlet, talep eden devlet tarafından ölüm cezasının uygulanmayacağına dair yeterli güvence alırsa, iadeyi kabul edebilir. Verilen güvence, ilgili devlete ve olayın önemine göre değişebilir. Bu, ölüm cezasının uygulanmayacağına dair resmi bir taahhüt, Devlet başkanının ölüm cezasının değiştirileceğine dair bir taahhütü, iade alınan kişinin ölüm cezasına mahkum edilmesi halinde geri gönderileceğine dair bir güvence şeklinde olabilir. Verilen güvencelerin tatmin edici olup olmadığına, kendisinden iade talep edilen devlet karar verecektir.

Suçluların iadesini düzenleyen TCK'nın 18. maddesinde, ölüm cezaları ile ilgili özel bir düzenleme getirilmemiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti, Sözleşme'ye taraf olurken bu konuda bir çekince koymuştur. Çekincede, ölüm cezası ya da ölüm cezası gerektiren bir suçtan dolayı Türkiye'ye iade konusunda, kanunlarında ölüm cezası bulunmayan kendisinden iade talep edilen devletin, bu cezanın ömür boyu hapse çevrilmesi konusunda bir talepte bulunabileceği kabul edilmiştir. Bu talep Türkiye Hükümeti tarafından, ölüm cezalarını onaylayan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından karar henüz onaylanmamışsa, Meclise bildirilecektir.³⁸ Fakat Türkiye tarafından konulan bu çekincenin önemi, 5237 sayılı TCK ile ortadan kalkmıştır. Çünkü, yeni TCK'da ölüm cezasına yer verilmemiştir.

E- ÜÇÜNCÜ DEVLETE TEKRAR İADE

SİDAS'ın 15. maddesinde düzenlendiği üzere iade talep eden devlet, kendisinden talep edilen devletin rıza göstermesi ya da iade edilen kişinin nihai olarak serbestliğe kavuşmasını takip eden 45 gün içinde, elinde imkanı olmasına rağmen, iade edildiği devletin ülkesini terketmemesi veya terk ettikten sonra buraya geri dönmesi halinde, iade edilen kişiyi üçüncü bir devlete teslim edebilir. Böyle bir durumda, kendisinden iade talep edilen devlet iadeyle ilgili gerekli belgelerin kendisine verilmesini isteyebilir.

İADENİN USULÜ

A- TALEP EDEN DEVLET TARAFINDAN YAPILACAK İŞLEMLER

Suçluların iadesi, devletler arasında gerçekleştirilen bir işlem olduğu için, bazı usullere uygun olarak yapılması gerekir. SİDAS'ın 12. maddesinin 1. paragrafının bi-

38. Çekince için Bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=024&CM=8&DF=11/01/2011&CL=ENG&VL=1> <e. t. 7.12.2010>

rinci cümlesine göre, iade talebi yazılı olarak ve diplomatik yoldan yapılmalıdır. Paragrafın ikinci cümlesinde, iki veya daha fazla devlet arasında doğrudan doğruya anlaşma suretiyle diğer bir talep şeklinin de tespit edilebileceği yazılmıştır. Böylece taraflara, diplomatik yol dışında başka bir yolun da tanınabileceği belirtilmiştir. SİDAS'ın Ek İkinci Protokolü'nün 5. maddesi ile SİDAS'ın 12. maddesinin 1. paragrafı şu şekilde değiştirilmiştir:

“İade talebi, Talep eden Taraf Adalet Bakanlığınca yazılı olarak Talep edilen Taraf Adalet Bakanlığına hitaben yapılacaktır. Bununla birlikte diplomatik kanalın kullanılması kapsam dışı bırakılmamıştır. İki veya daha ziyade Taraf arasında doğrudan mütabakat ile başka haberleşme yolları tesis olunabilir.”

Talep eden devlet tarafından yapılacak iade talebinde, bulunması gerekli bazı belgeler vardır.³⁹ Bu belgeler, iade talep edilen suçla ilgili bilgileri içeren belgelerdir. Talepnamenin dili, talep eden veya kendisinden iade talep edilen devletin dillerinden birine göre hazırlanır. Kendisinden iade talep edilen talep, Avrupa Konseyi'nin resmi dillerinden seçeceği birisine göre yapılmış bir tercüme de talep edebilir (SİDAS m. 23). Bu belgeler yeterli görülmezse, kendisinden iade talep edilen devlet, SİDAS'ın 13. maddesine göre, ek belgeler talep edebilir ve bunun için talep eden devlete bir süre tanıyabilir.

Talep eden devletin talepname ve gerekli belgeleri, söz konusu devlet Türkiye ise, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nce incelenip Dışişleri Bakanlığı'na gönderilir. Dışişler Bakanlığı da gerekli incelemeleri yaptıktan sonra bu belgeleri kendisinden iade talep edilen devlete gönderir.

B– KENDİSİNDEN İADE TALEP EDİLEN DEVLET TARAFINDAN YAPILACAK İŞLEMLER

Talep eden devlet tarafından gönderilen talepname ve gerekli belgeleri alan devlet, bu iade isteminin incelemesini yapar. Bu incelemenin yapılması konusunda farklı sistemler vardır. Bu sistemlerden birisi, idari sistemdir. *İdari sistemde*, talepname hakkında kabul ya da ret kararı verme yetkisi hükümete aittir. Bir diğer sistem, adli sistemdir. *Adli sistemde* karar organı mahkemelerdir. Mahkeme, talepnameyi inceler ve serbest olarak karar verir. Son sistem ise, karma sistemdir. *Karma sistemde* talepname iki aşamada incelenir. İlk aşamada inceleme yapma yetkisi mahkemelere aittir. Mahkeme yaptığı inceleme sonunda ret kararı verirse süreç sona erer. Eğer mahkeme kabul kararı verirse, ikin-

39. Belgeler için Bkz. SİDAS m. 12/2-a,b,c.

ci aşamada yetki hükümete geçer. Hükümet, iade ile ilgili kuralları da gözönüne alarak kararını verir.

Bizim ülkemiz açısından karma sistem geçerlidir. Bu durum, TCK'nın 18. maddesinin 4. ve 5. fıkralarından anlaşılmaktadır. 18. maddesinin 4. fıkrasına göre, Türkiye Cumhuriyeti'nden iade talebinde bulunulması halinde, talepnameyi ilk olarak inceleyecek olan, kişinin bulunduğu yer ağır ceza mahkemesidir. Mahkeme tarafından iade talebinin kabul edilebilir bulunması durumunda, 5. fıkraya göre, kararın yerine getirilip getirilmemesi Bakanlar Kurulunun takdirine kalmaktadır. Bakanlar Kurulu, iade talebinin reddine karar verirse, bu işlemi idari bir işlem olmadığı için, idari yargının denetimine (Anayasa m. 125) tabi olmayacaktır.⁴⁰

İade işleminin devletler arasında diplomatik yollarla yapılıyor olması ve diplomatik prosedürlerin de uzun sürmesi nedeniyle, iadesi talep edilen kişi hakkında, kişinin bulunduğu yerdeki ağır ceza mahkemesi, iadeye karar vermeden önce ya da karar verdikten sonra koruma tedbirlerinin uygulanmasına, özellikle de tutuklamaya karar verebilir. SİDAS'ın 16. maddesinin 1. paragrafına göre, gerekli görülürse, iade talep eden devletin yetkili makamları tarafından, iadesi istenen kişi hakkında geçici tutuklama kararı verilmesi istenebilir. Kendisinden iade talep edilen devletin yetkili makamları da kendi kanunlarına göre tutuklama kararı verebilir. Bu durum, TCK'nın 18. maddesinin 6. fıkrasında da düzenlenmiştir. Maddeye göre, iadesi talep edilen kişi hakkında koruma tedbirlerine, Türkiye'nin taraf olduğu ilgili uluslararası sözleşme hükümlerine göre karar verilecektir. Tutuklama talebi diplomatik yollardan, doğrudan doğruya posta veya telgraf yoluyla, Interpol vasıtasıyla ya da talep eden devletin uygun gördüğü herhangi bir yolla yapılabilir (SİDAS m. 16/3).

Tutuklama kararı, tutuklamanın gerçekleşmesinden itibaren 18 gün içinde, kendisinden iade talep edilen devlete talepname ve gerekli belgelerin verilmemesi halinde sona erer. Tutuklama kararının süresi her halde, tutuklamanın gerçekleşmesinden itibaren 40 günü geçemez. Serbest bırakma kararı ise her zaman verilebilir. Kendisinden iade talep edilen devlet tutuklama kararını kaldırsa da, iadesi talep edilen kişinin kaçmasını engelleyecek her türlü önlemi alma hakkına sahiptir (SİDAS m. 16/4).

İadesi talep edilen kişi hakkında, iade kararının kabul edilmesinden sonra da tutuklama kararı verilebilir. TCK'nın 18. maddesinin 7. fıkrasına göre, iade talebinin kabul edilmesi halinde, ayrıca CMK hükümlerine göre tutuklama kararı verilebilir ya da diğer koruma tedbirlerine başvurulabilir. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nden iade talebin-

40. Hafızoğulları, Özen, s. 56.

de bulunulması durumunda, CMK'nın ilgili hükümlerine göre iadesi istenen kişi hakkında tutuklama kararı verilebilmesi mümkündür.

C- İADENİN GERÇEKLEŞTİRİLME ŞEKLİ

İade talep eden devlet tarafından iade talebinin yapılması ve kendisinden iade talep edilen devlet tarafından da bu talebin kabul edilmesi halinde, iade edilecek kişinin teslimi gerçekleştirilecektir.

Teslimin gerçekleştirilmesine geçmeden önce, birden fazla devlet tarafından aynı fiil nedeniyle iadenin talep edilmesi durumunda nasıl bir yol izleneceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu konu, SİDAS'ın 17. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. Böyle bir durumda, kendisinden iade talep edilen devlet, suçun ağırlık derecesini, işlendiği yeri, işlendiği tarihi, talepleri, iadesi talep edilen kişinin vatandaşlığını ve iade imkanlarını düşünerek bir karar verecektir. Buna göre, böyle bir taleple karşılaşan devletin karar verme konusunda geniş bir takdir hakkı bulunmaktadır.

İade talebinin yapılması gibi, iadesi talep edilen kişinin teslim işlemi de diplomatik yolla yapılmaktadır. İade talebinin kabul edilmesi halinde kendisinden iade talep edilen devlet, talep eden devlete teslimin gerçekleştirileceği yer ve zamanı bildirir (SİDAS m. 18/3). İki devlet arasında, belirtilen yer ve zamanda teslim işlemi gerçekleştirilir. Eğer iki devlet sınır komşuları ise, bu durumda teslim işlemi doğrudan doğruya gerçekleştirilir. Ancak durum böyle değilse, o zaman teslim işleminin gerçekleştirilebilmesi için, üçüncü devlet ya da devletlerin ülkesinden geçme zorunluluğu doğacaktır. Bunun yapılabilmesi için, ülkesinden geçilecek olan devletten izin alınması gerekecektir. Geçiş izni için talepname hazırlanmalıdır. Ülkesinden geçişe izin verecek olan devletin, iadeye konu olan suçun siyasi veya askeri suç niteliğinde bir suç olması ya da iade edilen kişinin kendi vatandaşı olması halinde izin vermeme hakkı vardır. Eğer geçiş havayolu ile gerçekleştirilecek ve devletin ülkesine iniş yapılmayacaksa, bu durumda talepname hazırlanmasına gerek yoktur (SİDAS m. 21).

SİDAS'ın 18. maddesinin 4. paragrafında düzenlendiği üzere, iadesi talep edilen kişinin geçici olarak tutuklanmasına karar verilmesi halinde, bu tutukluluk belli bir süre devam edecektir. Talep eden devlet, mücbir sebepler dışında, iadesi talep edilen kişiyi belirlenen tarihte teslim almadığı takdirde, kişi hakkında verilen geçici tutuklama kararı 15 gün sonra kaldırılır ve kişi serbest bırakılır. Her durumda ise kişi 30 gün sonra serbest kalacaktır. Ayrıca böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde, kendisinden iade talep edi-

len devlet, talep eden devlet tarafından kişinin aynı nedenden dolayı tutuklanması talebi alması durumunda bunu reddetme hakkını elde edecektir.

İade işlemi gerçekleştirilirken, iade edilen kişi ile birlikte delil teşkil edebilecek eşyalar veya suç neticesinde elde edilmiş olup tutuklama anında kişinin yanında bulunan ya da daha sonra meydana çıkan eşyalar da talep eden devlete teslim edilir (SİDAS m. 20/1).

İade işleminden doğan masrafların hangi tarafa ait olacağı konusu da SİDAS ile düzenlenmiştir. SİDAS'ın 24. maddesine göre talep eden devlet, kendisinden iade talep edilen devletin ve ülkesinden transit geçiş yapılan devletin ülkesinde iade dolayısıyla meydana gelen masrafları karşılayacaktır.

AB İÇİNDE SUÇLULARIN İADESİ

AB'ye üye devletler, kendi aralarında suçluların iadesini basitleştirmek için Schengen Antlaşması'nı hazırlamışlardır. Bu Antlaşma'ya göre, devletlerin iç sınırlarında denetimler kaldırılmıştır. AB'ye üye devletlerden herhangi birine ilk girişte yalnızca denetim yapılır. Bundan sonraki girişler için herhangi bir denetim söz konusu olmamaktadır. Bu Antlaşma'nın uygulanabilmesi için de, AB'ye üye devletler Schengen Uygulama Antlaşması'nı hazırlamışlardır. Bu Uygulama Antlaşması, üye devletlere suçluların iadesini kolaylaştırmak için aralarında ikili sözleşmeler yapma olanağı sunmuştur. AB üyesi devletler, buna dayanarak iki sözleşme yapmışlardır. Bunlar, 10.3.1995 tarihli "*Avrupa Birliği'ne Üye Devletler Arasında Basitleştirilmiş Karşılıklı Suçluların Geri Verilmesi Sözleşmesi*" ve 27.9.1996 tarihli "*Avrupa Birliği'ne Üye Devletler Arasında Geri Vermeye İlişkin Sözleşme*"dir. Bu Sözleşmelerin amacı, üye devletler arasında suçluların iadesini basitleştirmek ve iade için uygulanan prosedürleri azaltmaktır. Sözleşmelerle getirilen kurallar, AB üyesi devletler ile üçüncü devletler arasında geçerli değildir. Bu durumlarda yine 1957 tarihli SİDAS uygulanacaktır.

AB içinde çifte cezalandırılabilirlik ilkesinden vazgeçilmiştir. Siyasi suç kavramı daraltılmış ve vatandaşın iade edilmemesi kuralı kaldırılmıştır.⁴¹ Uygulama Antlaşması ile ayrıca, geçici tutuklama talebinde bulunmak için somut belgelere ihtiyaç ortadan kaldırılmış, Schengen Bilişim Sistemine bir kayıt girmekle sorun halledilebilir hale getirilmiştir.

41. Tezcan, Erdem, Önok, s. 234.

SONUÇ

Günümüzde ekonomik ve teknik imkanların artmasıyla, ülkeler arası ve kıtalar arası nüfus hareketleri iyice yoğunlaşmıştır. Ulaşım araçlarının böylesine artması ve seyahatlerin ucuzlayıp kolaylaşmasıyla, suçlular da bir ülkede suç işledikten sonra kolayca diğer bir ülkeye kaçabilmektedir. Suçluların iadesi, ceza adaletinin gerçekleştirilmesi bakımından çok önemli ve vazgeçilmez bir kurumdur. Bu bakımdan, SİDAS ve devletler arasında yapılan karşılıklı iade antlaşmaları çok önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır. Ancak, özellikle SİDAS'ın uygulanmasının çok ağır şartlara bağlı olması ve uygulamada çok şekli bir sürecin öngörülmüş olması, Antlaşma'nın gereği gibi uygulanmasını güçleştirmektedir. Ayrıca iade taleplerinin yerine getirilmesinde, kendisinden iade talep edilen devlet makamlarına çok geniş yetkiler tanınmış ve geniş bir takdir alanı bırakılmıştır. Örneğin terör suçlarında, üzerinde uluslararası alanda mutabakat sağlanmış bir terör tanımı mevcut olmadığından, kimlerin terörist sayılacağı devletlerin takdirine terkedilmiştir. Böylece, bir devletin terörist olarak nitelendirdiği kişileri, diğerleri kolayca ulusal kurtuluş savaşçısı sayabilmekte ve Sözleşme çerçevesinde yapılan iade taleplerini, suçun siyasi olduğu gerekçesiyle iade kapsamı dışına çıkararak geri çevirebilmektedir. Sözleşme'nin son yıllardaki uygulamasının bu çerçevede yapıldığı ve iade taleplerinin hukuki zeminden siyasi zemine kaydırılarak engellendiği gözlenmektedir. Ceza adaletinin gerçekleştirilmesi için bütün uluslararası sözleşmelerde olduğu gibi SİDAS'ın da iyi niyetle ve amacına uygun bir şekilde uygulanması zorunludur.

KAYNAKÇA

MAKALELER VE KİTAPLAR

- Artuk, Mehmet Emin, Gökçen, Ahmet, Yenidünya, A. Caner, *5237 Sayılı TCK'ya Göre Hazırlanmış Ceza Hukuku Genel Hükümler I*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.
- Bayılhoğlu, Uğur, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 56, Sayı:1, 2006, s. 51-121.
- Centel, Nur, Zafer, Hamide, Çakmut, Özlem, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 5237 Sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu ile İlgili Mevzuata Göre Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası, Beta, İstanbul, 2008.
- Council Of Europe, *Explanatory Report on the European Convention on Extradition*, Strasbourg, 1985.
- Demirbaş, Timur, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yeni Türk Ceza Kanunu'na Göre Gözden Geçirilmiş 5. Bası, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007.
- Donay, Süheyl, "Suçluların İadesine Yeni Gelişmeler", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt L, Sayı 1-4, 1984, s. 239-274.
- Hafizoğulları, Zeki, Özen, Muharrem, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, US-A Yayıncılık, Ankara, 2010.

- Kalabalık, Halil, “Suçluların İadesi Kavramı ve Siyasi Suçlarda Suçlunun İade Edilmezliği”, *Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı*, II. Cilt, İstanbul, 2001, s. 1339-1410.
- Koca, Mahmut, İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008.
- Köprülü, Timuçin, “Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünde Uluslararası İşbirliği ve Adli Yardımlaşma”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 1, No: 3, 2005, s. 43-55.
- Özgen, Eralp, *Suçluların Geri Verilmesi*, Ajans-Türk, Ankara, 1962.
- Tezcan, Durmuş, Erdem, Mustafa Ruhan, Önok, R. Murat, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009.
- Yılmaz, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/024.htm> <e. t. 5.12.2010>
- <http://www.avrupakonseyi.org.tr/> <e. t. 5.12.2010>
- <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=024&CM=8&DF=11/01/2011&CL=ENG&VL=1> <e. t. 7.12.2010>
- <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/098.htm> <e. t. 7.12.2010>

